

прикладі Солучених Штатів Америки. Стаття базується на міждисциплінарному підході, спираючись на принципи об'єктивності та соціального підходу. Методами дослідження є методи аналізу та синтезу, історичний та порівняльний.

Ключові слова: еліти, елітарність, демократія, плюралізм, політичні системи.

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2022.31.02>

УДК 329.05+329.8

Віталій Литвин,

доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID 0000-0002-9395-3761. EMAIL: vitaliy.lytvyn@lnu.edu.ua

РЕЛЕВАНТНІСТЬ АБО НЕРЕЛЕВАНТНІСТЬ «МАЛИХ» ПАРТІЙ: ТЕОРЕТИЗАЦІЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИЯВИ

У статті структуровано та систематизовано підходи із приводу розуміння феномена «малих» партій, на цій підставі теоретизовано та схарактеризовано особливості і вияви їхньої релевантності або нерелевантності. Відповідно, дослідження актуалізоване спробою відповісти на важливе для теорії партійних систем теоретико-методологічне запитання про те, чи «малі» партії можуть бути релевантними або ж, на противагу, повинні трактуватись лише як маргінальні, зокрема залежно від їхнього розуміння, і чи здатні вони впорядковувати різноманітні форми міжпартійної змагальності на різних рівнях політики й урядування. У результаті аргументовано, що в політичній науці і досі не вироблено консолідованої позиції з приводу означення сутності та розуміння параметрів, особливостей і рамок релевантності «малих» партій. Адже з одного боку (залежно від контексту та підходу до визначення), деякі «малі» партії здатні структурувати партійні системи, а деякі – зовсім ні. З іншого ж боку, атрибут релевантності слугує бар'єром для виділення або невиділення «малих» партій. Водночас загалом констатовано, що релевантність або нерелевантність «малих» партій – це не лише атрибут партійної системи, а характеристика окремих партій на різних рівнях та стадіях їхнього життєвого циклу. Відтак вмотивовано, що «малі» партії можуть бути як релевантними, так і нерелевантними, однак нерелевантні «малі» партії все-таки можуть бути наділені (хоч це і не обов'язково) потенціалом релевантності. Це трапляється тоді, коли «малі» партії здатні мобілізувати електорат із приводу нових соціополітичних поділів і політичних ідентичностей, а тому і коригувати поведінку та ідеологічно-політичне позиціонування всіх інших, передусім основних та системних, партій, тобто тактику і напрям міжпартійної змагальності у тій чи іншій партійній системі.

Ключові слова: партія, «мала» партія, партійна система, міжпартійна змагальність, вибори, релевантність.

Вступ. У політичній науці орієнтовано з 70-х років ХХ століття, з подальшою інтенсифікацією і розширенням надалі, дослідники почали ставити й артикулювати питання про так звані «малі» партії, їхню сутність, різновиди, підстави виокремлення на тлі інших партій і загалом партійних систем тощо. Тим не менше, за орієнтовано півстоліття політологічних досліджень й досі не було вироблено цілісного уявлення про те, як доцільно розуміти так звані «малі» партії, а відтак про те, чи вони можуть бути релевантними/істотними (у партіологічному сенсі) та загалом наскільки вони є значимими у рамках різноманітних форм міжпартійної змагальності та різного дизайну партійних систем, причому як на національному, так і на субнаціональному (локальному, регіональному тощо) рівнях виборів, політики й урядування. Відповідно, це й досі ставить або ще інтенсивніше ставить на порядок денний питання про те, як можна та доцільно розуміти феномен і можливі різновиди «малих» партій, а також про те, чи мають вони

спроможність позиціонуватись як релевантні або істотні чи, натомість, змушені сприйматись винятково як маргінальні та нерелевантні. Поставлене питання і завдання відповідати на нього є комплексними, адже у **теоретико-методологічному контексті** проблематика релевантності або нерелевантності «малих» партій є щонайменше двозначною. Із одного боку, вона стосується змістовного та сутнісного наповнення феномена і можливих різновидів «малих» партій як таких, в тому числі на різних рівнях політики й урядування, а також, з іншого боку, поняття та концептуального означення атрибуту власне релевантності як партій загалом, так і «малих» партій зокрема. Тому відповідати на поставлене питання і розв'язувати зумовлююче його завдання треба послідовно.

Результати та дискусії. Складність визначення «малих» партій у політичній науці зумовлена тим, що їх виділяють на підставі різних чинників і критеріїв, зокрема не лише електорального та національного, а й функціонального, територіально-географічного, субнаціонального тощо, тобто як партії і на національному, і на субнаціональному рівнях політики й урядування та партії з різними цілями формування і функціонування. Це, на нашу думку, може слугувати підставою для розмежування кількох теоретико-методологічних підходів щодо визначення та наповнення змістом феномена і явища «малих» партій, зокрема владно-електорального, територіального, функціонального, історично-організаційного, ідеологічного, стратегічного тощо. Як наслідок, різні вчені розуміють «малі» партії вкрай по-різному, в тім числі як: всі «зайві» партії у рамках певних типів партійних систем («треті» партії у двопартійних системах, «четверті» партії у двох-з-половиною-партійних системах, «п'яті» партії в чотирипартійних системах) (Bélanger, 2004, p. 1055; Bochel & Denver, 2008, p. 579; Charlot, 1974; Coakley, 1990, p. 270; Gerring, 2005, p. 83); всі або нові партії, які не представлені у легіслатурах і/або не структурують міжпартійної змагальності та партійних систем (Emanuele & Chiaramonte, 2019; Kefford, 2016; Muller-Rommel & Pridham, 1991); партії без впливу на політичний процес, які не формують урядових кабінетів та їхньої політики, але й не становлять політичної/парламентської опозиції (Abramson et al., 1995; Fisher, 1974; Maghraoui, 2019; Völkel, 2020); ідеологічно розмаїті партії з національною електоральною підтримкою на дуже низькому рівні та з малою кількістю членів і слабкими організаційною структурою, підтримкою та/чи фінансуванням (Coakley, 2010; Mair, 1991); партії, функціонуючі та активні винятково на субнаціональному (регіональному, локальному тощо), а не національному рівні політики й урядування (Corpus et al., 2008; Kefford, 2016; Muller-Rommel & Pridham, 1991); опортуністичні, маргінальні чи периферійні партії, які «грають» за рамками та правилами політичної і партійної системи й урядування (Kefford, 2016); партії, які репрезентують крайню/радикальну чи «нішову» ідеологічну позицію (Adams et al., 2006, p. 513; Adams et al., 2012); партії, які позиціонуються винятково як представники різних типів меншин (Chandra, 2013; Ishiyama, 2011). Навіть більше, адже у сучасній політичній науці застосовують чимало «прикметників» і синонімів для позначення сутності, опцій та функціоналу «малих» партій на різних рівнях політики, урядування і виборчого процесу, зокрема у різних контекстах, рамках і країнах (Muller-Rommel & Pridham, 1991; Sloan, 2011), в тім числі власне «малі» партії (small parties), «незначні» або «другорядні» партії (minor parties), «мікропартії» (micro-parties), «треті» партії (third parties), «незалежні» партії (independent parties), «периферійні» партії (peripheral parties), «знедолені» партії (pariah parties), «протестні» партії (protest parties), «нішові» партії (niche parties), «локальні» партії (local parties), «альтернативні» партії чи організації (alternative parties or organizations), «особисті» партії (personal parties), «електоралістичні» партії (electoralist parties) тощо.

Однак така строкатість визначення «малих» партій є внутрішньо суперечливою з приводу їхніх ймовірних впливів на міжпартійну взаємодію та структурування партійних систем, адже зумовлює неоднозначні висновки. Річ у тому, що деякі «малі» партії (в рамках одних підходів) можуть бути спроможними структурувати партійні системи цілих країн (причому на різних рівнях політики та урядування), а натомість інші «малі» партії (в

рамках тих самих або інших підходів) – зовсім ні (Herzog, 1987; Kefford, 2016; Muller-Rommel & Pridham, 1991; Sartori, 1976), оскільки вони перманентно не є представленими у легіслатурах (Orr, 2002, p. 576) або ж залишаються на маргінесі, спершу формуючись, але незабаром зникаючи під впливом основних, «великих» або системних партій (Mayer, 1980, p. 345). А це, своєю чергою, ставить питання про релевантність або нерелевантність «малих» партій і загалом про їхню спроможність трансформувати теорію партій та партійних систем й обриси реальних партійних систем на різних рівнях політики й урядування (Weeks, 2010). Тим паче, з огляду на те, як обумовлено вище, що різні теоретико-методологічні підходи до пояснення сутності «малих» партій окреслюють феномен релевантності таких партій дуже по-різному – залежно від контексту розуміння «малих» партій. З цього всього слідує, що інтерпретувати та верифікувати релевантність або нерелевантність «малих» партій треба як узагальнено й у рамках теорії партійних систем, так і на підставі застосування різних теоретико-методологічних підходів до означення «малих» партій (про які йшлося вище). Саме такої логічної послідовності ми дотримуватимемось в нашому дослідженні надалі.

Загальнотеоретично відомо, що про релевантність або істотність партій можна говорити як функціонально, так і кількісно-розмірно. Прикладом функціонального розуміння релевантності партій, коли вони повинні братись до підрахунків, є наукова позиція Дж. Сарторі (1976), за якою релевантність визначається потенціалом коаліційності та/чи потенціалом шантажу партій у легіслатурах (жодна партія не може бути означена як релевантна, якщо вона не представлена в легіслатурі), зокрема передусім з приводу формування і/або підтримки чи непідтримки органів виконавчої влади на різних рівнях урядування (pp. 122-123). При цьому, потенціал коаліційності залежить від того, чи партія наділена достатньою кількістю мандатів у легіслатурі для того, щоб стати урядовою/виконавчою (коаліційною), тобто чи партія (яка тому є релевантною) безпосередньо бере участь в формуванні коаліційного уряду або хоча б забезпечує його підтримкою. Своєю чергою, потенціал шантажу окреслює здатність партії (лише якщо вона релевантна) блокувати формування уряду/виконавчої влади на тому чи іншому рівні політики й урядування (зокрема через зміну характеру політичної змагальної із доцентрового на відцентровий тощо). Із цього слідує, що незалежно від свого розміру партія вважається релевантною, якщо вона спроможна змінювати напрям партійної змагальності і характер партійної системи, будучи наділеною потенціалом коаліційності та/або потенціалом шантажу (Wolinetz, 2004; Wolinetz, 2006). На противагу, кількісно-розмірне трактування релевантності чи істотності партій ґрунтується на успішності чи неуспішності партій за результатами виборів або на подоланні чи неподоланні партіями бар'єру представництва в легіслатурах на тому чи іншому рівні політики й урядування. Так, одні науковці релевантними вважають ті партії, які отримують не менше 2,5–5 (однак найчастіше 3) відсотків мандатів у легіслатурах (De Swaan, 1973; Janda, 1967; Janda, 1980, p. 7; Rose & Urwin, 1970; Siaroff, 2000; Ware, 1996, pp. 148-149), а інші вчені – ті партії, які отримують не менше 1 відсотка голосів виборців та представництво у легіслатурах тощо (Doring, 2016, p. 538; Doring & Regel, 2019).

При цьому, різні вчені доволі часто застосовують то один, то другий підходи до розуміння релевантності партій, в тому числі для їхньої класифікації і навіть відмежування від них (а також від незалежних/непартійних політиків) так званих «малих» партій (Coakley, 2010; Weeks, 2010). Доповнюється це тим, що дослідники подеколи застосовують концепти релевантності партій для виокремлення розбіжних верхніх меж розмірного представництва «малих» партій у легіслатурах, зокрема від 1,5 до 15 відсотків залежно від національної специфіки та типів партійних і виборчих систем (Clark, 2010; Mair, 1991; Weeks, 2010). Тим самим забезпечується спроба дефініювання, градування або класифікації «малих» партій і їхнього відокремлення від основних і системних партій у легіслатурах на різних рівнях політики та урядування тощо (Clark, 2010; McDaid & Rekawek, 2010). Однак базовим традиційно залишається розуміння, згідно із яким

«малі» партії – це політсили, які не позиціонуються та не сприймаються як урядові або виконавчі на тому чи іншому – національному або субнаціональному – рівнях політики, навіть попри те, що вони можуть прагнути цього і можуть бути або не бути виборчо успішними чи представленими у легіслатурах (Fisher, 1980, pp. 609-610; Herzog, 1987). Інакше кажучи, це означає, що «малі» партії, причому на будь-якому рівні політики й урядування, можуть бути (або не бути) релевантними електорально і за своїм представництвом у легіслатурах, однак не можуть бути релевантними на урядовому рівні чи рівні отримання та здійснення виконавчої влади.

Тим не менше, з огляду на те, що існують різні теоретико-методологічні підходи щодо розуміння «малих» партій, дослідники неоднозначно трактують і сутність та гіпотетичність їхньої релевантності. Так, у територіальному підході «малі» (обов'язково субнаціональні) партії традиційно маргіналізовані на національному рівні політики й урядування, а тому в контексті національної партійної системи безумовно не є релевантними (Fisher, 1974, pp. 6-8; Muller-Rommel & Pridham, 1991). Натомість такі партії є або можуть бути впливовими, релевантними і навіть домінуючими на будь-якому з субнаціональних рівнів політики, витісняючи з нього, а інколи й роблячи нерелевантними партії національного рівня, зокрема через їхню неспроможність визнавати субнаціональні обставини і реагувати на них та нездатність функціонувати по лінії конфліктів «центр–периферія» (Coakley, 2008). Так само не можна трактувати «малі» партії як релевантні тоді, коли вони розуміються як партії-представники винятково різних типів меншин, щоправда знову-таки за винятком субнаціональних одиниць, в яких вони базові та передбачені відповідним виборчим законодавством або можуть бути популярними тощо.

Складніша ситуація у випадку розуміння «малих» партій як таких, що не мають реального впливу на політичний порядок денний, політичний процес й урядування – причому на будь-якому з рівнів, – навіть якщо вони є відносно електорально успішними та репрезентованими у легіслатурах. Річ у тім, що такі «малі» партії є лише умовно релевантними, зокрема електорально, але зовсім не функціонально, адже вони не відповідають або не підтримують встановлений та узвичаєний політичний й інституційний дизайн (Maghraoui, 2019; Völkel, 2019). Крім того, доволі часто трапляється, особливо в авторитарних політичних режимах, що партії позиціонуються як «малі» і нерелевантні тоді, коли вони є симптомом або наслідком повної чи майже повної неважливості або відсутності партійних систем в цілому, адже номінально чи формально такі партії існують і навіть хоча б частково структурують партійні системи, однак функціонально вони є «підконтрольними» та несамостійними. Відповідно, це означає, що ті «малі» партії, які не спроможні визначати голосуючого порядку денного в політичному процесі та субординовані політичним режимам, апріорно є системно нерелевантними й поступово втрачають свою функціональність і значення (Fisher, 1974, pp. 6-8; Herzog, 1987; Reynolds; 1975).

Натомість значно простіша ситуація в тому випадку, коли «малими» розуміють ті партії, які є новими і не мають представництва за результатами виборів. Адже в будь-якому сенсі – і функціональному, і кількісно-розмірному – такі «малі» партії не є релевантними, оскільки вони не здатні змінити та структурувати міжпартійної змагальності і загалом партійних систем на тому чи іншому рівні політики й урядування, в тому числі або особливо за рахунок участі у можливому формуванні урядів/виконавчої влади і визначенні політичного порядку денного (Emanuele & Chiaramonte, 2019). Відповідно, головною ознакою нерелевантності таких «малих» партій слугує те, що вони є «ефемерною» меншістю та не спроможні отримати електоральних успіхів і представництва, не лише бажаючи цього, а навіть маючи відносно розвинені членські бази, організаційні структури та фінансування (Coakley, 1990). Хоча, на противагу, інколи трапляється так, що потенційна релевантність таких «малих» партій використовується «на прокат» або автоматично набувається основними чи системними політсилами, які, реагуючи на ризики модифікації політичної змагальності і чинних партійних систем, додатково мобілізуються,

посилуються або принаймні апробують нові форми і моделі політичної поведінки (Clark, 2010; Herzog, 1987; Maghraoui, 2019; Völkel, 2019).

Разом із цим, попередній (слідуючи з теоретизацій, запропонованих вище) висновок про повну або майже повну нерелевантність «малих» партій не є універсальним та абсолютним. Адже аналізовані партії часто інтерпретують як нові чи усталені політсили, які за результатами виборів можуть бути несуттєво і на низькому/малому рівні репрезентовані в легіслатурах – на національному та/чи субнаціональному рівнях політики й урядування. Відповідно, у рамках головно владно-електорального підходу до розуміння «малих» партій, в якому до уваги беруть найперше різність рівня успіхів партій на виборах, в урядуванні і загалом у політичному процесі, цілком очевидно, що «малі» партії електорально й за представництвом у легіслатурах можуть бути як релевантними, так і нерелевантними (але обов'язково із низьким рівнем представництва в легіслатурах й інших виборних інститутах) – функціонально та/чи кількісно-розмірно, – хоча вони не можуть бути релевантними на рівні залученості і статусу у виконавчій владі.

Додатково проблема посилюється й увиразнюється за рахунок того, як частково йшлося вище, що феномен й атрибут релевантності може слугувати бар'єром і ймовірною підставою для виокремлення або невиокремлення «малих» партій як таких. Річ у тому, що бар'єр або проблема релевантності «малих» партій традиційно стосується отримання та демонстрування такими партіями певного впливу на політичний процес, зокрема на прийняття політичних, урядових й управлінських рішень, а також загалом на визначення і ведення політики на різних рівнях урядування, зокрема на національному чи субнаціональному (локальному, регіональному). Відтак саме у цьому контексті найбільше значення має відповідь на питання про те, чи «малі» партії можуть мати роль та статус релевантних/істотних у тих або інших партійних системах на різних рівнях політики й урядування чи натомість вони повинні трактуватись винятково як нерелевантні (Sloan, 2011).

Доповнюється ця проблема також за рахунок того, що «малі» партії не цілковито і не завжди вписуються у теорію партійних систем – зокрема внаслідок відсутності уніфікованого визначення, – а тому різні вчені надають явищу релевантності «малих» партій доволі різного і навіть специфічного опціоналу. Яскравим свідченням цього слугує той факт, що в рамках класичних теорій і типологій партійних систем «малі» партії зазвичай/найчастіше постають як нерелевантні на тому чи іншому рівні політики й урядування. На противагу, «малі» партії доволі часто намагаються позиціонувати та представити як релевантні у категоріях так званого «мобілізаційного потенціалу», що заснований на здатності таких політсил привертати увагу і кидати виклик партійному статусу-кво в тому чи іншому досліджуваному випадку, а також або ж діяти у рамках нових соціополітичних поділів і виражати нові політичні ідентичності в тих чи інших умовах (Herzog, 1987; Lucardi, 1991, p. 123). З цього слідує, що чимало науковців зміщують акценти з приводу суті і наповнення релевантності партій, бо пояснюють релевантність «малих» партій не лише функціонально та кількісно-розмірно, а й ідеологічно, поведінково тощо (Müller-Rommel & Pridham, 1991, pp. 7-13). І на це є належні й достатні причини – хоча б тому, що релевантність партій можна окреслювати стосовно різних вимірів політичних/партійних систем і на кожному із етапів життєвого циклу партій як таких (Herzog, 1987). Хоч, на противагу, якщо партії не вдається досягти релевантності або ж вона стає нерелевантною, то її шанси на «виживання» значно зменшуються (Bianco et al., 2014; Coakley, 2010; O'Malley, 2010; Pedersen, 1982). Увиразнюється це в тому, що «малу» партію за результатами її життєвого циклу потрібно вважати нерелевантною тоді, коли вона з часом залишається або приймається «зайвою» в тому сенсі, що вона не потрібна і не буде використана для будь-якої можливої коаліційної більшості. Але від зворотного, навіть «мала» партія є чи може стати релевантною тоді, коли її існування чи вигляд впливатимуть на тактику й напрям міжпартійної змагальності та партійної системи (Sartori, 1976, pp. 22-23).

Це часто зумовлено тим, що «малі» партії якщо не структурують самих партійних систем, автоматично будучи релевантними, то принаймні вказують на виникаючі дрейфи, процеси та чинники на «кордонах» тих чи інших партійних систем у ті чи інші періоди їхнього розвитку. А це, своєю чергою, означає, що «малі» партії можуть безпосередньо не позиціонуватись як релевантні – ні функціонально, ні кількісно-розмірно, – однак можуть мати непрямий потенціал релевантності, навіть тоді, коли вони не долають бар'єра представництва в легіслатурах й інших виборних інститутах влади, але зумовлюють, формують і виявляють певні політичні, ідеологічні, мобілізаційні, але загалом девіантні альтернативи для міжпартійної змагальності та партійних систем тощо. Інколи навіть вважають, що потенціал релевантності «малих» партій зумовлений самим фактом їхнього виникнення чи оголошення про це, адже цей факт може змусити усталені партії змінити свою поведінку, тактику та стратегію (Herzog, 1987).

Крім того, потенціал релевантності притаманний для «малих» партій і тоді, коли вони впливають на вимушене збереження статусу-кво у партійних системах, зокрема з приводу тих або інших ідеологічних кордонів і правил гри в останніх (Herzog, 1987). Тим паче, що саме «малі» партії, навіть якщо вони не представлені в легіслатурах, подеколи постають своєрідними «мірилами» змісту та рамок політичної культури, які враховуються або ж не враховуються в програмному й ідеологічному позиціонуванні партій, що структурують партійні системи. Відповідно, «малі» партії можуть мати потенціал релевантності, завдячуючи тому, що вони вже є або можуть стати своєрідними ініціаторами, інтерпретаторами чи промоутерами політичних норм і правил гри, які не повністю генерують та приймають системотворчі й основні партії в партійних системах. Викликано це тим, що саме «малі» партії часто спрацьовують як «полігон» або ж «півдороги» для тестування нових ідей, які з часом підхоплюються, приймаються або трансформуються основними та системними партіями (Fisher, 1974, pp. 31-32; Hammond, 1976; Key, 1964, p. 286), чим знову-ж підтверджується потенціал релевантності перших (Herzog, 1987).

Ще одним специфічним виявом потенціалу релевантності «малих» партій є те, що вони розглядаються як «запобіжні клапани» для незадоволених виборців (Fisher, 1974, p. 32), завдяки чому суттєво врегульовуються зовнішні потреби і рамки партійних систем. Адже саме завдяки «малим» партіям можливе розширення виборчих рамок міжпартійної та загалом політичної змагальності. Річ у тому, що чинні партійні системи далеко не завжди та не повною мірою формуються за допомогою залучення всіх виборців, які голосують за ті чи інші партії. Відповідно, «малі» партії часто апелюють до виборців, які не причетні до формування чинних партійних систем, або до політичних ідей і гасел, які значною мірою ігноруються основними партіями (Herzog, 1987). Тим самим потенціал релевантності «малих» партій виявляється й у тому, що такі політсили розширюють та актуалізують електоральні арени й ідейно-програмні рамки партійних систем. Хоча, натомість, це означає, що релевантність партій змінюється залежно від того, чия точка зору береться за основу, причому як в «центрі» (на національному рівні політики), так і на «периферії» (на субнаціональному рівні політики) політичної системи. У підсумку розмір і функціонал партій не завжди є прямо пропорційними їхній силі (хоч ідеальним є варіант, коли відмінності у розмірі партій також виражають відмінності в суті (Duverger, 1951, p. 383)), адже «малі» партії можуть відігравати непропорційно велику роль (Novak, 2000), навіть не будучи релевантними функціонально та/чи кількісно-розмірно, а натомість маючи тільки ідеологічний, політичний, електоральний або мобілізаційний потенціал релевантності. Хоча, на противагу, статус релевантної партії зовсім автоматично не означає, що вона є «великою», а натомість статус «малої» партії – що вона не може бути релевантною тощо (Bolleyer, 2007; Laurent, 1997, p. 25; Siaroff, 2003).

Висновки. У результаті можна підсумувати, що і феномен «малих» партій, і параметри, особливості та рамки їхньої релевантності або нерелевантності й досі не є уніфіковано впорядкованими у політичній науці, адже з цього приводу не вироблено

консолідованої позиції. З одного боку, вчені зазначають, що деякі «малі» партії можуть бути спроможними структурувати партійні системи цілих країн або окремих рівнів їхньої політики й урядування, а натомість інші «малі» партії – зовсім ні. Усе залежить від контексту та підходу, які застосовують як для визначення «малих» партій (владно-електорального, територіального, функціонального, ідеологічного, історично-організаційного, стратегічного), так і для розуміння релевантності партій в цілому та «малих» партій зокрема (функціонального, кількісно-розмірного, ідеологічного, поведінкового тощо), а також від електоральних успіхів таких партій. З іншого боку, вчені аргументують, що атрибут релевантності може слугувати бар'єром і ймовірною підставою для виокремлення або невиокремлення «малих» партій як таких, хоча, на противагу, «малі» партії не цілковито і не завжди вписуються у теорію партійних систем. Саме тому ми схилиємось до констатації, що у випадку так званих «малих» партій, причому незалежно від підходу до визначення, їхню релевантність або нерелевантність треба окреслювати не просто як атрибут того чи іншого типу партійної системи, а як характеристику партійної чи навіть політичної системи й окремих партій на різних рівнях і стадіях їхнього життєвого циклу. Відповідно, «малі» партії можуть бути як релевантними, так і нерелевантними, але нерелевантні «малі» партії все-таки можуть бути наділені (хоча не обов'язково) потенціалом релевантності, особливо тоді, коли вони здатні мобілізувати електорат із приводу нових соціополітичних поділів і політичних ідентичностей тощо, а відтак і коригувати поведінку та ідеологічно-політичне позиціонування всіх інших, передусім системних, партій, тобто тактику і напрям міжпартійної змагальності у партійній системі.

REFERENCES:

1. Abramson, P., Aldrich, J., Paolino, P. & Rohde, D. (1995). Third-party and independent candidates in American politics: Wallace, Anderson, and Perot. *Political Science Quarterly*, 110 (3), 349-367. <https://doi.org/10.2307/2152568>
2. Adams, J., Clark, M., Ezrow, L. & Glasgow, G. (2006). Are Niche Parties Fundamentally Different from Mainstream Parties? The Causes and Electoral Consequences of Western European Parties' Policy Shifts, 1976-1998. *American Journal of Political Science*, 50 (3), 513-529. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2006.00199.x>
3. Adams, J., Ezrow, L. & Leiter, D. (2012). Partisan Sorting and Niche Parties in Europe. *West European Politics*, 35 (6), 1272-1294. <https://doi.org/10.1080/01402382.2012.713746>
4. Bélanger, É. (2004). Antipartyism and third-party vote choice: A comparison of Canada, Britain, and Australia. *Comparative Political Studies*, 37 (9), 1054-1078. <https://doi.org/10.1177/0010414004268847>
5. Bianco, W., Kam, C., Sened, I. & Smyth, R. (2014). Party relevance and party survival in new democracies. *International Area Studies Review*, 17 (3), 251-261. <https://doi.org/10.1177/2233865914546500>
6. Bochel, H. & Denver, D. (2008). Minor parties and independents in times of change: Scottish local elections 1974 to 2007. *Local Government Studies*, 34 (5), 577-593. <https://doi.org/10.1080/03003930802413772>
7. Bolleyer, N. (2007). Small parties: From party pledges to government policy. *West European Politics*, 30 (1), 121-147. <https://doi.org/10.1080/01402380601019720>
8. Chandra, K. (2011). What is an ethnic party?. *Party Politics*, 17 (2), 151-169. <https://doi.org/10.1177/1354068810391153>
9. Charlot, J. (1974). Faut-il interdire les petits candidats?. *Projet*, 87, 837-841.
10. Clark, A. (2010). Breaking the mould or fiddling at the edges? Ireland's minor parties in comparative and systemic perspective. *Irish Political Studies*, 25 (4), 661-680. <https://doi.org/10.1080/07907184.2010.518710>
11. Coakley, J. (1990). Minor parties in Irish political life, 1922-1989. *Economic and Social Review*, 21 (3), 269-297. <http://hdl.handle.net/2262/64307>

12. Coakley, J. (2008). Centres, peripheries, and party systems: nested secession processes in Great Britain and Ireland. *Political Geography*, 27 (7), 740-760. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2008.09.002>
13. Coakley, J. (2010). The rise and fall of minor parties in Ireland. *Irish Political Studies*, 25 (4), 503-538. <https://doi.org/10.1080/07907184.2010.518695>
14. Copus, C., Clark, A. & Bottom, K. (2008). Multi-party politics in England? Small parties, independents and political associations in English local politics. In: Reiser, M. & Holtmann, E. (eds.). *Farewell to the Party Model? Independent Local Lists in Eastern and Western European Countries* (253-276). Wiesbaden: VS Verlag. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-531-90923-3_14
15. De Swaan, A. (1973). *Coalition theories and cabinet formations: A study of formal theories of coalition formation applied to nine European parliaments after 1918*. New York: Elsevier.
16. Doring, H. (2016). Mapping established democracies: integrated data on parties, elections and cabinets. *Electoral Studies*, 44, 535-543. <https://doi.org/10.7910/DVN/7LIY1U>
17. Doring, H. & Regel, S. (2019). Party Facts: A database of political parties worldwide. *Party Politics*, 25 (2), 97-109. <https://doi.org/10.1177%2F1354068818820671>
18. Duverger, M. (1981). *Les partis politiques*. Paris: A. Colin.
19. Emanuele, V. & Chiramonte, A. (2019). Explaining the impact of new parties in the Western European party systems. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 29 (4), 490-510. <https://doi.org/10.1080/17457289.2019.1666402>
20. Fisher, S. (1974). *The minor parties of the Federal Republic of Germany*. The Hague: Martinus Nijhoff.
21. Fisher, S. (1980). The «Decline of Parties» Thesis. In: Merkl, P. (ed.). *Western European Party Systems* (609-610). New York: The Free Press.
22. Hammond, J. (1976). Minor Parties and Electoral Realignment. *American Politics Quarterly*, 4, 63-85. <https://doi.org/10.1177/1532673X7600400103>
23. Herzog, H. (1987). Minor Parties: The Relevancy Perspective. *Comparative Politics*, 19 (3), 317-329. <https://doi.org/10.2307/421882>
24. Gerring, J. (2005). Minor Parties in Plurality Electoral Systems. *Party Politics*, 11 (1), 79-107. <https://doi.org/10.1177%2F1354068805048474>
25. Ishiyama, J. & Breuning, M. (2011). What's in a name? Ethnic party identity and democratic development in post-communist politics. *Party Politics*, 17 (2), 223-241. <https://doi.org/10.1177%2F1354068810391157>
26. Janda, K. (1967). Retrieving information for a comparative study of political parties. In: Crotty W. (ed.), *Approaches to the study of party organization* (159-215). Boston: Allyn & Bacon.
27. Janda, K. (1980). *Political Parties: A Cross-National Survey*. New York: The Free Press.
28. Kefford, G. (2016). Rethinking small political parties: from micro to peripheral. *Australian Journal of Political Science*, 52 (1), 1-15. <http://dx.doi.org/10.1080/10361146.2016.1246650>
29. Key, V. (1964). *Politics, Parties and Pressure Groups*. New York: Thomas Crowell.
30. Maghraoui, D. (2019). On the relevance or irrelevance of political parties in Morocco. *The Journal of North African Studies*, 25 (6), 939-959. <https://doi.org/10.1080/13629387.2019.1644920>
31. Laurent, A. & Villalba, B. (1997). *Les petits partis. De la petitesse en politique*. Paris: L'Harmattan.
32. Lucardi, P. (1991). Fragments from the pillars: small parties in the Netherlands. In: Müller-Rommel, F. & Pridham, G. (eds.). *Small Parties in Comparative and National Perspective* (115-134). London, Newbury Park, New Delhi: Sage.
33. Mair, P. (1991). The electoral universe of small parties in postwar Western Europe. In: Müller-Rommel, F. & Pridham, G. (eds.). *Small Parties in Comparative and National Perspective* (41-70). London, Newbury Park, New Delhi: Sage.
34. Mayer, H. (1980). Big party chauvinism and minor party romanticism. In: Mayer, H. & Nelson, H. (eds). *Australian politics: A fifth reader* (345-360). Melbourne: Longman Cheshire.

35. McDauid, S. & Rekaewek, K. (2010). From mainstream to minor and back: the Irish Labour Party, 1987-1992. *Irish Political Studies*, 25 (4), 625-642. <https://doi.org/10.1080/07907184.2010.518702>
36. Muller-Rommel, F. & Pridham, G. (1991). *Small Parties in Western Europe: Comparative and National Perspectives*. London: Sage.
37. Novak, M. & Cassling, R. (2000). The relevance of small parties: From a general framework to the Czech «opposition agreement». *Czech Sociological Review*, 8, 27-47. <https://www.jstor.org/stable/41133146>
38. O'Malley, E. (2010). Punch bags for heavyweights? Minor parties in Irish government. *Irish Political Studies*, 25 (4), 539-561. <https://doi.org/10.1080/07907184.2010.518696>
39. Orr, G. (2002). Ballot order: Donkey voting in Australia. *Election Law Journal*, 1 (4), 573-578. <http://dx.doi.org/10.1089/153312902760403914>
40. Pedersen, M. (1982). Towards a new typology of party lifespans and minor parties. *Scandinavian Political Studies*, 5 (1), 1-16. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9477.1982.tb00256.x>
41. Reynolds, P. (1975). The Role of the Minor Parties. In: Penniman, H. (ed.). *Australia at the Polls* (159-169). Washington: American Enterprise Institute.
42. Rose, R., & Urwin, D. (1970). Persistence and change in Western party systems since 1945. *Political Studies*, 18 (3), 287-319. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1970.tb00436.x>
43. Sartori, G. (1976). *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. London: Cambridge University Press.
44. Siaroff, A. (2000). *Comparative European Party systems: An Analysis of Parliamentary Elections Since 1945*. Garland Publishing.
45. Siaroff, A. (2003). Two-And-A-Half-Party Systems and the Comparative Role of the «Half». *Party Politics*, 9 (3), 267-290. <http://dx.doi.org/10.1177/1354068803009003001>
46. Sloan, L. (2011). *Measuring Minor Parties in English Local Government: Presence vs. Vote Share*. PSA: Local Politics Specialist Group.
47. Völkel, J. (2020). The «chicken and egg» problem of relevance: Political parties and parliaments in North Africa. *The Journal of North African Studies*, 26 (6), 865-880. <https://doi.org/10.1080/13629387.2019.1644923>
48. Ware, A. (1996). *Political Parties and Party Systems*. Oxford: Oxford University Press.
49. Weeks, L. (2010a). Minor parties: a schema for analysis. *Irish Political Studies*, 25 (4), 481-501. <https://doi.org/10.1080/07907184.2010.518694>
50. Weeks, L. (2010b). Minor Parties in Irish Political Life: An Introduction. *Irish Political Studies*, 25 (4), 473-479. <https://doi.org/10.1080/07907184.2010.518693>
51. Wolinetz, S. (2004). *Classifying Party Systems: Where Have All the Typologies Gone?*. The Annual Meeting of the Canadian Political Science Association. Winnipeg (Manitoba).
52. Wolinetz, S. (2006). Party Systems and Party System Types. In: Katz, R. & Crotty, W. (eds). *Handbook of Party Politics* (51-62). London: Sage.

Vitaliy Lytvyn,

*Doctor of Political Science, Professor, Professor of the Department of Political Science
Ivan Franko National University of Lviv*

Relevance or Irrelevance of «Small» Parties: Theorizing, Features and Manifestations

The article structures and systematizes the approaches to understanding the phenomenon of «small» parties, and based on this theorizes and characterizes the features and manifestations of their relevance or irrelevance. Accordingly, the study is actualized by the attempt to answer the theoretical and methodological question important for the theory of party systems, whether «small» parties may be relevant ones or, conversely, they should be interpreted only as marginal ones, in particular depending on their understanding, and whether they can order various forms of inter-party competition at different levels of politics and governance. As a result, it is argued that there is still no consolidated position on the definition of the essence and understanding of the parameters, features and framework of the relevance of «small» parties in Political Science. Since, on one hand (depending on the context

and approach to the definition), some of «small» parties are able to structure party systems, and some of them are not at all. On the other hand, the relevancy attribute is a barrier to the allocation (separation) or non-allocation (non-separation) of «small» parties. At the same time, it is generally stated that the relevance or irrelevance of «small» parties is not only an attribute of the party system, but also a characteristic of particular parties at different levels and stages of their life cycle. It is therefore stated that «small» parties may be both relevant and irrelevant, but irrelevant «small» parties may still be endowed (though not necessarily) with the potential for their relevance. This happens when «small» parties are able to mobilize the electorate for new socio-political cleavages and political identities, and therefore to correct the behavior and both ideological and political positioning of all other parties, especially mainstream and systematic ones, and thus the tactics and direction of inter-party competition in a particular party system.

Keywords: party, «small» party, party system, inter-party competition, election, relevance.

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2022.31.03>

УДК: 32:316.3:004.77

Юрій Шайгородський,

доктор політичних наук, професор,

заступник директора з наукової роботи,

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

ORCID: 0000-0003-3281-6138; EMAIL: 23.00.01@ukr.net

МАСМЕДІА ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ІНСТИТУТ: СТРУКТУРА І ФУНКЦІЇ

Стаття ставить за мету визначення домінантних форм, структури та функцій сучасних медіа як суспільно-політичного інституту. Здійснено аналіз наукової літератури з проблем визначення та розрізнення понять «засобів масової інформації», «засобів масової комунікації» та «масмедіа». Наголошено на неузгодженості їх наукового трактування, а також – законодавчій невизначеності понять сучасних форм медіа, зокрема «засобів масової комунікації» та «масмедіа». На думку автора, однією з причин відсутності узгоджених і несуперечливих визначень цих феноменів є брак чіткого окреслення функцій зазначених суспільно-політичних інститутів. Вказується на відсутність законодавчого визначення функцій засобів масової інформації, наголошується на необхідності правового врегулювання суспільних відносин, що виникають під час використання інформаційних і комунікативних можливостей інтернет-мережі. Проаналізовано та виокремлено домінантні підходи зарубіжних і вітчизняних науковців до визначення основних функцій засобів масової інформації. Обґрунтовано необхідність уточнення цих функцій з огляду на посилення ролі інформації, зростання ваги інформаційних технологій в організації суспільного життя. На думку автора ключовим, і таким, що визначає функціональну спрямованість діяльності засобів масової інформації, є їх вплив на особистісну й масову психологію, на рівень загальної та політичної культури, на формування системи цінностей як основи цивілізаційного розвитку, конструювання смислів, порядку денного та напрямів суспільного розвитку.

Ключові слова: засоби масової інформації, засоби масової комунікації, масмедіа, функції засобів масової інформації, суспільно-політичні інститути, політична культура.

Вступ. Характерною ознакою сучасного етапу розвитку цивілізації є збільшення ролі інформації, зростання ваги інформаційних технологій в організації суспільного життя. Нині досить складно виокремити сферу людської життєдіяльності, яка залишилася б за межами інформаційного простору. Підвищення ролі інформації у розвитку всесвітньої